

БІЛЯ ВИТОКІВ СЛОВ'ЯНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

УДК 021.001 (477) «1»

Н. Г. Солонська

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТА ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ДАВНЬОРУСЬКИХ БІБЛІОТЕК

У статті відбито сучасну тенденцію в гуманітарній науці, де відбувається подальша міждисциплінарна інтеграція, спостерігається застосування різних методологічних підходів, які доповнюють та збагачують один одного; інтеграція спеціальних історичних дисциплін, їх поступова трансформація в замкнену галузь знання. У нашому випадку це – історичне бібліотекознавство і його новий напрям, який пропонує автор статті, – бібліотечне пам'яткознавство.

Ключові слова: бібліотека, модель, реконструкція, методологія, системний підхід.

The article reflects the modern trends in humanitarian science for further interdisciplinary integration, and the use of different methodological approaches that complement each other, as well as describes an integration of special historical disciplines, and graduate transformation into the sphere of the general knowledge. In our case we look at the historical librarian studies and specifically at the branch offered by the author, – librarian study of monuments.

Key words: library, the model, reconstruction, methodology, system approaches.

Бібліотеки Київської Русі створювалися, не маючи місцевих аналогів, тому давньоруські бібліотеки потребують, з огляду на їх особливість, специфічних методів та описів досліджень [Дмитриева 1991, с. 5].

При побудові моделі теоретичної реконструкції давньоруської бібліотеки (ДРБ) нами було застосовано такі мето-

дики вивчення джерел, як: можливості застосування методики вивчення джерел одного виду до другого і можливості застосування методики вивчення джерел однієї соціально-економічної формації до вивчення джерел іншої формації; можливості вивчення джерел одного тематичного кола питань, однієї сфери історичного дослідження до іншої тематичної сфери (наприклад, вивчення діяльності бібліотеки відповідно до вивчення наукової думки в Україні та зародження освіти, процесу поширення християнства тощо).

Під час роботи над темою нами було застосовано методи узагальнення, аналізу, синтезу, абстракції, порівняння, моделювання, індукції, дедукції та ін. загальні прийоми, а також ідеалізація, формалізація, системний підхід, методи історичний, логічний, як загальнонауковий – системно-структурний метод тощо.

Історичний метод дав змогу проаналізувати й простежити на підставі джерельного матеріалу процес, що передував заснуванню першої державної бібліотеки в Київській Русі (Бібліотеки Ярослава Мудрого, передумови її фундації, підґрунтя формалізованої ідеї діяльності, концепцію (тобто – генезис об'єкта й результат його розвитку), завдання.

Ми послуговуємося методом історичної реконструкції, яка припускає індивідуальний вибір різних теорій у дослідженні Бібліотеки Ярослава Мудрого і доводимо, що цей метод поширюється на дослідження всіх давньоруських бібліотек і тих, що створювалися після них і за їх зразком (соборні, монастирські, церковні, приватні поміщицькі, книгозбірні навчальних закладів – Київської духовної академії, Кременецького ліцею – тощо).

Структурно-системний метод дав змогу вивчити об'єкт дослідження «з усіма його основними рисами як єдине ціле»; застосовуючи діахронний метод, ми робимо спробу дати періодизацію бібліотечного процесу на наших землях; хроно-

логічний метод дає можливість простежити передумови побудови і заснування ДРБ; застосовується також порівняльно-історичний метод (порівняння ДРБ зі стародавніми бібліотеками світу, наприклад, Олександрійською); біографічний (при визначенні ролі Володимира Великого та Ярослава Мудрого в створенні Софійської бібліотеки; при реконструкції біографії членів книжників Ярославового кола та ін.); ретроспективний; метод класифікації (головна увага звертається на класифікацію пам'яток, які є складовими ймовірного фонду ДРБ, побудову його орієнтовного каталогу).

При дослідженні Бібліотеки Ярослава Мудрого нами було простежено першопричини явищ, що передували її створенню і зумовили необхідність цього заснування, виявлено їхні першовитоки (елементаризм – редукціонізм); визначено конкретну спеціалізацію наукового дослідження, здійснено диференціацію знання. Застосовуючи метод дедукції, було простежено значення і вплив ДРБ на створення і формування бібліотек Київської Русі в наступний історичний період; вивчено та проаналізовано функціональні ознаки Бібліотеки Ярослава Мудрого (емерджентність – нередукціонізм).

Застосування комплексу науково-дослідних методів дало змогу виявити причинно-наслідкові зв'язки та проаналізувати вплив ДРБ на поширення християнства, подальший розвиток культури й духовності на наших землях.

Метод дефініції, власне, означає набір обраних прийомів, що працюють над розв'язанням проблеми. У процесі дослідження ми застосовуємо методи загальноісторичні та міждисциплінарні: дедукції, індукції, історичний, порівняльний, узагальнення, аналізу, синтезу, абстракції, моделювання, ідеалізації, формалізації, логічний, як загальнонауковий – системно-структурний метод, системний підхід тощо; дотримуємося принципів об'єктивізму, історизму, ціннісного підходу; намагаємося всебічно охопити явище (історичне й культурне,

духовне), щоб виявити його сутність та зв'язки з навколишнім світом. Об'єкт (бібліотека) досліджувався нами науково-пізнавальними та ціннісно-орієнтаційними способами.

Загальні прийоми, історичний метод дали змогу проаналізувати й простежити на підставі джерельного матеріалу процес, що передував заснуванню ДРБ, передумови її фундації, підґрунтя формалізованої ідеї діяльності, концепцію (генезис об'єкту й результат його розвитку); завдання.

Нами було здійснено логічно-теоретичне відтворення об'єкту (Бібліотеки Ярослава Мудрого) у всіх його взаємозв'язках; кількарівневе дослідження, а саме – проведено аналіз процесів виникнення й становлення бібліотечної культури епохи Київської Русі домонгольського періоду (генетичний рівень); відтворено динаміку культурних форм і конфігурацій у масштабі часу (історичний рівень); виявлено принципи та форми організації культурних об'єктів і процесів у відповідності до потреб, інтересів та запитів тогочасного суспільства (структурно-функціональний); здійснено розподіл писемного культурного потенціалу в соціокультурному просторі й часі (технологічний).

У нашому дослідженні ми знайшли спільні методологічні підходи для таких дисциплін, як історія, філософія, бібліотекознавство, наукознавство тощо; вдалися до методологічних підходів наук, що належать до спеціальних історичних дисциплін (СІД). При чому кожна із СІД (бібліотекознавство, книгознавство, бібліографознавство, архівознавство, документознавство, джерелознавство, палеографія, сфрагістика, дипломатика, кодикологія, кодикографія, архівознавство, бібліополістика, пам'яткознавство, геортологія тощо) може застосовувати свою методологію при включенні бібліотечної справи до історії й культури країни, використовувати різні критерії залежно від об'єкту та завдань конкретного дослідження.

Ми застосували методологію й методику таких дисциплін, як загальна історія, візантологія, пам'яткознавство, історія філософії, політологія, економіка, релігієзнавство, мистецтвознавство, мовознавство, літературознавство, герменевтика, українознавство, країнознавство, комунікативістика, урбанознавство, цивілізацієзнавство та ін.; інтерпретували теоретичні ідеї, поняття, методи дослідження з таких суміжних гносеологічних дисциплін, як системологія, теорія систем, наукознавство, культурологія тощо. Методологічним підґрунтям пропонованої нами концепції теоретичної моделі реконструкції Бібліотеки Ярослава Мудрого є погляд філософів про історичний розвиток моделей від субстанціональних до структурних, а від них – до функціональних.

Вивчення історії Києво-Руських бібліотек, зокрема, Бібліотеки Ярослава Мудрого, базується на методологічному фундаменті історико-книгознавчих досліджень [Медушевская 1997, с. 21], засадами яких є насамперед філософія історії давньоруської та української книжності. Особливий інтерес становлять теоретичні висновки Л. Дубровіної. Вона осмислила підходи до спорідненості на метарівні поняття циклу документально-комунікаційних (або інформаційно-комунікативних наук), що поєднує не лише бібліотекознавство, книгознавство, бібліографознавство та інформатику, але й джерелознавство, археографію, музеєзнавство та інші дисципліни, пов'язані з описом джерел [Дубровіна 1999, с. 143, 145]; [Дубровіна 1999]. «Уся система знань про книгу, – узагальнила Л. Дубровіна, – її взаємозв'язки із середовищем та взаємовпливи культурного процесу – предмет досліджень різних спеціалістів» [Дубровіна 1999, с. 11]. ДРБ у цій системі знань про книгу має непересічне значення.

При дослідженні ДРБ ми, зважаючи на сучасну актуалізацію історіософських і культурологічних аспектів вивчення книжної культури, застосували історико-культурологічний та

історіософський підходи. Це дало змогу врахувати соціокультурний контекст бібліотечної історії, особливості традицій, системи цінностей її суб'єктів, виявити особливості наступності тощо [Ричка 1998, с. 23] і [Дубовина 1989].

На нашу думку, з XI ст. – від часу заснування в 1037 році Бібліотеки Ярослава Мудрого – ведуть початок українське бібліотекознавство, книгознавство, бібліографознавство, архівознавство, документознавство [Дубровіна 1999]; [Кулешів 1995, с. 3] – [Онищенко 2000] і ще цілий ряд СІД. У ХХІ столітті вітчизняний бібліотечний процес, який нараховує понад тисячоліття, дедалі активніше змінюється змістовно, якісно і концептуально.

Одна з визначальних особливостей сучасного розвитку наук – тенденції й проблеми междисциплінарної інтеграції. Йдеться про подальшу, з одного боку, інтеграцію СІД, а з іншого – про їх поступову трансформацію в замкнену галузь знань.

Бібліотекознавство як СІД не є винятком у цій ситуації. Утім, становлення його дисциплінарного образу відбувалося у свій спосіб і пов'язане, як і в кожній дисципліні, з розробкою теоретико-методологічних проблем науки та формуванням і виокремленням ознак організованої незалежності цієї галузі знань.

Кожна із СІД набуває двоступеневої структури, включаючи в себе джерелознавчу ступінь, що активно вдосконалюється та обростає специфічними прийомами, та ступінь історичної побудови. І в той же час «і на стадії початкового джерелознавчого осмислення матеріалів, і на стадії історичної побудови ці дисципліни вже не можуть існувати замкнуто, не вириваючись з тісних клітин, відведених їм традиційною класифікацією джерел» [Санцевич 1984].

Сучасне бібліотекознавство послуговується методологічними підходами й методами, запозиченими з інших галузей знань, які теж збагачуються корисними для себе методами й підхо-

дами, перенесеними з інших наук. Місце бібліотекознавства в системі СІД визначається її структурно-функціональними зв'язками, що утворилися в процесі історичного пізнання. На жаль, саме невизнання фундаментальних положень бібліотекознавства, інколи й незнання його методології, напрацювань представниками інших гуманітарних дисциплін гальмують не лише розвиток історії бібліотек, але й тісно пов'язаних з цією галузевий досліджень в інших СІД.

У 1992 році В. Замлинський, М. Дмитрієнко, Т. Балабушевич та ін. виокремлювали в СІД історичне бібліотекознавство [Иконников 1995, с. 4], однак не порушують питання щодо його відділення від загального бібліотекознавства в окрему спеціальну історичну дисципліну.

Ми підтримуємо думку Л. Дубровіної, що слід розмежовувати такі напрями, як історичне бібліотекознавство (історія бібліотек та бібліотечної справи), бібліотечна справа та фондознавство, правове бібліотекознавство – усі СІД та інформаційне бібліотекознавство (бібліоінформатологія – інформатика). Тобто, у нас є об'єктивні підстави виокремити історичне бібліотекознавство як самостійну галузь СІД. Історичне бібліотекознавство ми розглядаємо також як складову соціально-комунікаційних наук. Воно як система гуманітарних знань покликане вивчати давньоруські бібліотеки, пов'язані з ними зародки бібліотечного процесу; історію бібліотек та бібліотечних процесів, бібліотеку в комплексі її історичного розвитку та факту історичної дійсності; рукописну книгу як елемент давньоруських бібліотек та бібліотек минулих століть як інформаційно-культурологічних джерел часу; бібліотеку та бібліотечні колекції, сформовані як результат приватних колекцій, як об'єкт системного пізнання епохи; архіви та архівні документи, що знаходилися в складі давньоруських бібліотек; музейні частини (музеуми) бібліотек.

Нині бібліотекознавство перебуває в площині цілого комплексу інформаційних наук, синтезуючись із ними, але за-

лишаючи свій традиційний каркас та підвалини й традиційні класичні концепції щодо призначення бібліотеки та її ролі в суспільстві.

Науково-практична спрямованість історичного бібліотекознавства передбачає створення каталогів давньоруських бібліотек (у тому числі – електронних); електронних ДРБ як складових сукупного національного інформаційного ресурсу; довідників та покажчиків (у тому числі – електронних).

В. Леонов, аналізуючи проблеми бібліотекознавства, розглядав його з позицій і критеріїв, що висувалися до фундаментальних наук. Він, виходячи із сучасного стану системи соціально-комунікаційних наук та їх специфіки, справедливо вважав бібліотекознавство їх невіддільною частиною [Леонов 1998, с. 215]. Ця точка зору не суперечить класичному визначенню бібліотекознавства, що подається (з деякими відмінностями) в підручниках [Карташов 1996]. Утім, корифеї бібліотекознавства не підходять до аналізу дисципліни з погляду СІД [Абрамов 1975], тим більше в контексті їх сучасного розвитку та методології.

Бібліотека Ярослава Мудрого – єдиний з архівом організм [Солонська 2004, с.237–246]. Так, деякі рукописні книги, як, наприклад, «Повість временних літ», що має бути включена до ЕК і до ЕДРБ, справедливо вважається в науці першим давньоруським архівом [Солонська 2003, с.37–40]. Архівами, формуваннями їх фондів займаються архівісти, склад давніх архівів вивчають архівознавці, історики, культурологи, бібліотекознавці. Розробка теоретичної моделі реконструкції архівного фонду Бібліотеки Ярослава Мудрого здійснюється на підставі синтезу специфічних пам'яток сфрагістики з паралельним аналізом писемних пам'яток (актів), літописів, синодиків, археологічних предметів. Дослідженням договорів займаються: історики, правознавці, мовознавці, літературознавці, лінгвісти та ін. Договори, грамоти, угоди завжди згідно із диплома-

тичним етикетом супроводжували звислі печатки. Печатка має іконографічний ракурс. Вивченням печаток займається сфрагістика, яка ґрунтується на іконографічному та епіграфічному методах, що є невід'ємною частиною актового джерелознавства. Вона, у свою чергу, інколи розглядається як відділ дипломатики (її завдання – визначення датування та місця складання акту, виходячи з печатки, що на ньому збереглася). Засоби сфрагістики дають можливість встановити, кому належала печатка, в який час вона була виготовлена. Сфрагістичні джерела мають тенденцію, підкреслював В. Янін, розширювати свою похідну базу в будь-яких напрямках, особливо збагачуючись за рахунок нетрадиційних для них категорій джерел [Янін 1970, с. 136] і [Янін 1956]. Як наголошував В. Ричка, «давньоруська проблематика непомітно виокремилась у самостійну спеціальність» [Ричка 1998, с. 38]. Це, безперечно, поширилося й на дослідження давньоруських бібліотек.

Однак, «побудова фундаментальної бібліотечної науки, – зауважував В. Леонов, – справа майбутнього, причому не найближчого. Якщо говорити про бібліотекознавство як про науку в суворому сенсі слова, то воно має навчитися оперувати величезною кількістю історичних, соціологічних, лінгвістичних, логічних, математичних та інших фактів (дослідження ДБР саме цьому й сприятиме. – Н. С.). У цьому разі бібліотекознавство може зробити обґрунтоване узагальнення й побудувати довгострокові прогнози» [Леонов 1998, с. 215].

В. Межуєв підкреслював, що треба «перетворити бібліотекознавство на академічну науку, тобто пов'язати його з великою наукою». На його думку, «чим більше бібліотечні проблеми, проблеми книги цікавитимуть не тільки бібліотекознавців-професіоналів, а й філософів, соціологів, антропологів, культурологів та ін., тим більше зросте престиж самої справи» [Межуєв 1999]. В. Межуєв відносив бібліотеку до певної культурної епохи, яку називав писемною культурою

та розглядав бібліотеку як один із головних інститутів культури, що ґрунтувався на писемній традиції, так само, як й освіта [Межуев 1999, с. 135].

Надзвичайно актуальною теоретичною та фундаментальною проблемою сучасного бібліотекознавства, є проблема періодизації українського бібліотечного процесу. Принципове значення має й новий, запропонований нами, історико-хронологічний підхід до періодизації історії вітчизняної бібліотечної справи.

Початок бібліотечного процесу України, з нашого погляду, необхідно вести з 988 року, з часу прийняття Київською Русю християнства, оскільки Володимир Святославович привіз із собою з Візантії не лише нову віру, але й книжки для ведення богослужіння та навчання грамоті. З тих невеликих Києво-Руських церковних книгозбірень, про обсяг яких навряд чи можна говорити як про бібліотечний фонд і які зберігалися спершу, швидше всього, в «красному куті», веде свій початок бібліотечно-книжковий процес на наших землях. Системний та історико-хронологічний підхід дають підстави для ствердження, що початок розвитку бібліотечного процесу на наших землях належить вести від появи перших бібліотек, що припадає на час заснування Десятинної церкви в Києві (X ст.) [Солонська 2007, с. 37–41].

В основу концепції періодизації історії вітчизняної бібліотечної справи має бути покладений історичний принцип, на відміну від принципу, запропонованого російською дослідницею – бібліотекознавцем М. Дворкіною [Дворкина 2000, с. 97]. В основу періодизації історії бібліотечного процесу в Росії вона взяла якісні параметри, що відбивають процеси зростання числа бібліотек та якісних змін у бібліотечній справі, – поява бібліотек у Росії (приблизно X–XV ст.); формування бібліотек для еліти, одержавлення бібліотечної справи (XVI–XVIII ст.), формування бібліотек для публіки (XIX ст.), поява та розви-

ток мережі бібліотек (початок ХХ ст. – 90-ті р. ХХ ст.), інтенсивний розвиток бібліотечної справи в умовах інформатизації (починаючи з 1990-х рр.).

«Періодизація бібліотек зближується з періодизацією історії народної культурної або народного обробленого типу давньоруської літературної мови до середини ХVІІ – початку ХVІІІ ст., хоча й зближується з періодизацією книжно-слов'янського типу в своїх початкових джерелах» [Янин 1970, с. 136].

Дослідження Бібліотеки Ярослава Мудрого [Виноградов 1958] дало нам можливість, удаючись до історичного принципу, запропонувати таку періодизацію бібліотечного процесу на українських землях: Х–ХІІ ст. – початковий етап формування бібліотечного процесу за часів Київської Русі, створення бібліотек та поява перших ознак бібліотекознавчої науки (до монголо-татарської навали); ХІV–ХV ст. – формування бібліотек монастирських, церковних, козацької старшини (феномен, притаманний лише українському бібліотечному процесу), приватних князівських бібліотек, тобто, книгозбірень періоду козаччини; ХVІ–ХVІІІ ст. – бібліотеки України після Переяславської Ради, виникнення бібліотек вищих навчальних закладів; ХІХ–ХХ ст. – розвиток бібліотечного руху в умовах існування України в складі Російської імперії, бібліотеки української «Просвіти» (унікальне явище в історії міжнародного просвітнього та бібліотечного процесу) та міських бібліотек; 1917–1919 рр. – бібліотечний процес періоду Української революції; 1919–1928 рр. – вітчизняні бібліотеки періоду Відродження української культури та духовності; 1928–1941 рр. – український бібліотечний процес періоду сталінських репресій; 1941–1946 рр. – бібліотечна Україна періоду Великої Вітчизняної війни; 1946–1991 рр. – повоєнне відновлення та продовження розвитку публічних та академічних бібліотечних мереж; 1991 рр. – розвиток бібліотечного процесу в умовах незалежності (Українська держава).

Як і інші давньоруські бібліотеки, Бібліотека Ярослава Мудрого не вивчалася в контексті культурології [Гуревич 1998]; [Круглова 1995, с. 4] ; [Культурное наследие Древней Руси 1976], хоча до історії культури все більше звертаються бібліотекознавці й взагалі історики, котрі займаються історією бібліотек [Воскобойнікова-Гузєва 1991, с. 5]. Це логічно, бо історичний блок культурології вміщує історію світової культури та історію України.

Існує понад 400 визначень культури [Полищук 1998, с. 15]; [Круглова 1995, с. 32]. До цього визначення ми додамо ще одне в контексті заявленої проблеми.

Культура нації – це тріада: освіта, книга, бібліотека – це інтелектуальна діяльність суспільства, узагальнена у її бібліотеках. «Усі функції (культури. – Н. С.) здійснюються заради людини як суспільної істоти» [Ястребицкая 1995, с. 37] ; [Малюга 1998]. Аналогічні функції бібліотеки.

Культура – «Це свого роду дзеркало, де людина бачить себе такою, якою вона має стати і такою, якою вона була і є» [Гуревич 1998, с. 38]. Таким дзеркалом і є бібліотека.

«Ми можемо, – зазначав І.-Г. Гердер, – як завгодно назвати цей генезис людини (у другому смислі) (називаємо цей генезис бібліотекою. – Н. С.), ми можемо назвати його культурою, тобто, обробкою ґрунту, а можемо пригадати образ світу й назвати просвітою» [Гердер 1977, с. 230]. Й те, й інше є бібліотекою.

Історія бібліотек України повинна посісти своє місце й у структурі культурології, знанні системному та багатозаровому [Круглова 1995, с. 32]; [Культура и искусство средневекового города 1984]; [Кармин 1997, с. 11]. Теорія культури – комплексна гуманітарна наука [Иконников 1995, с. 34], хоча її методи, її відношення до тих чи інших галузей наукового знання залишається предметом дискусій, та історія бібліотек України має зайняти в цьому ряду свою нішу, хоча «структура культурології, її методи, її відношення до тих чи інших

галузей наукового знання залишається предметом дискусій» [Иконников 1995, с. 4].

Культурологія виникла на межі історії (бібліотекознавство є спеціальною історичною дисципліною), філософії (філософія бібліотек), соціології (соціологія бібліотек), психології (психологія бібліотечного обслуговування), антропології (без цього фактору неможливе бібліотечне обслуговування), інформатики (бібліотека є інформаційним центром, сучасним, за визначенням академіка О. Онищенко, інфополісом) [Іваненко 1996, с.5–11] ; [Бровкін 2003].

Хоча класифікація та аналіз основних ідей сучасних напрямів та узагальнення оцінки західної культурології подано в численних публікаціях, у жодній із них не робиться спроби торкнутися проблем бібліотекознавства, зокрема – того його сегменту, що відповідає за дослідження історії бібліотек, а бібліотека – то була визначна ідея, свідомо висунута самою людиною; високоінтегрована частина культури, перефразуючи П. Сорокіна – стиль тієї чи іншої культури [Круглова 1995, с. 32].

За П. Милюковим, «культура є та сукупність технічних та психологічних навичок, у яких відклалася і кристалізувалась у кожній нації вікова робота її інтелігенції» [Лэндри 2000, с. 109]. У бібліотеці насамперед і відкладалися, і кристалізувалися зусилля інтелігенції. Інше визначення – культура полягає в здатності користуватися результатами діяльності інших людей. Бібліотека ці результати узагальнює.

Культура – продукт історії суспільства [Ричка 1998, с. 45–52]. Вона, як відомо, розвивається шляхом передачі набутого людиною досвіду від покоління до покоління [Кармін 1997, с. 11]. А бібліотека має свою, особливу систему способів і механізмів впливу на суспільство [Солонська 2004, с. 5].

Осередком культури, її визначальним та твірним початком виявляється лише деяка обмежена сфера духовної творчості – головним чином, наука та мистецтво (так звана висока куль-

тура) [Кармин 1997, с. 11]. До цієї високої культури належить і бібліотека, в якій відбилися засоби та інтелектуальні результати людської діяльності [Солонська 2004, с. 237–246].

Якщо в науці достатньо глибоко розроблено проблему культури й цивілізації, то крізь призму історії бібліотек це питання не досліджено практично зовсім. Хоча про необхідність системного вивчення феномена культури в науці вже давно стоїть питання, знову-таки, з точки зору історії бібліотек він не вивчався.

За О. Шпенглером, кожна культура проходить стадії народження, юності, зростання, зрілості, згасання. Однак бібліотека як частина культури народу ніколи не згасає, вона лише трансформується [Солонська 2003, с. 37–40]; [Попович 1998, с. 110].

Бібліотека Ярослава Мудрого [Онищенко 2000]; [Запаско 2000] може, крім інших наук, вивчатися культурологією за допомогою її методологічних підходів: ентелехійного, аксіологічного, праксеологічного, регулятивного, семіотичного [Культурологія 1995, с. 9]; [Рібаков 1984], а також – історичної епістемології, тобто – теорії історичного пізнання (охоплює історіософію й історіографію) [Теория и методика историографических и источниковедческих исследований 1989], об'єктом якої є знання про минуле; оцієнтистського, що досліджує історичні явища та зв'язки.

«Методологія тієї чи іншої науки, – підкреслював В. Перетц, – має на меті не тільки обґрунтувати своє спеціальне завдання і піднести до основних принципів саму можливість будь-якого знання, а найголовніше, дослідити питання щодо принципів тих чи інших шляхів дослідження, щодо принципів достовірності джерел та можливих умов їх наукової розробки» [Перетц 1912, с. 7].

Історична епістемологія може бути застосована при дослідженні ДРБ з точки зору й такої спеціальної історичної дисципліни, як пам'яткознавство. Об'єктом знання про минуле в даному разі є давньоруська книгозбірня. Так само правомірне

тут і застосування сцієнтистського методу [Пушкаръов 1984, с. 24–32]. У нашому випадку історичне явище – це Бібліотека Ярослава Мудрого.

У наукове визначення предмету пам'яткознавства входить наукове дослідження пам'яток культури [Заремба 1945, с. 9], до яких належить і Софійська бібліотека, що є історичною пам'яткою, культурною цінністю, історико-культурною спадщиною. У межах теоретичної реконструкції Бібліотека Ярослава Мудрого як пам'ятка минулого стає історичним джерелом, а крізь призму повідомлень про неї явища та події минулого стають історичними фактами. Отже, бібліотека дає нам можливість глибше зрозуміти епоху, яка породила цю пам'ятку, психологію та менталітет середньовічної людини-читача, соціальну картину суспільства.

Бібліотека Ярослава Мудрого не вивчалася в контексті пам'яткознавства, що організаційно є дисциплінарною структурою СІД і має дисциплінарно сформований статус. Ми здійснюємо спробу зробити це вперше.

Пам'яткознавство – наука комплексна. І це, як зауважував С. Заремба, – не лише проблема охорони, збереження, а й вивчення історико-культурної спадщини [Заремба 1945, с. 9]. Це, з нашого погляду, і реконструкція історичних явищ, історичних пам'яток, зокрема, таких, як Бібліотека Ярослава Мудрого.

С. Заремба визначив пам'яткознавство як «наукову дисципліну, що вивчає пам'ятки історії та культури, пропагує їх, виробляє засади їх реставрації, консервації, зберігання в історико-природному середовищі та в окремих сховищах (музеях, архівах, бібліотеках, приватних колекціях)». Реконструкція, за С. Зарембою, це – «Відтворення, відновлення первісного вигляду пам'ятника архітектури, історії за рештками, опісами, малюнками, фотографіями» [Заремба 2002].

Отже, коли ми говоримо про теоретичну реконструкцію пам'ятки бібліотечної культури, то йдеться не тільки про по-

будову теоретичної моделі реконструкції бібліотеки як соціального інституту, а й як про теоретичну реконструкцію споруди бібліотеки як архітектурної пам'ятки.

Бібліотека розміщувалася на хорах Софійського собору, який є архітектурним пам'ятником Київської Русі світового значення. Софія Київська є пам'яткою містобудування та архітектури, зокрема – культової архітектури. Фонд її книгозбірні складався з унікальних книжних пам'яток.

ДРБ є історичною пам'яткою, оскільки її діяльність була пов'язана «з історичними подіями в житті народу <...>, розвитком суспільства і держави <...>, культури <...>, з життям і діяльністю державних діячів» [Заремба 1945, с. 9]; розвитком книжної культури. У цьому контексті не можна не погодитися з таким висновком, що «Практика не тільки істориків, але і літературознавців (у сучасній нашій славистиці, наприклад, праці Д. Лихачова та А. Робінсона) переконливо показують, що неможливо зрозуміти сутність пам'ятки, не виходячи поза її межі, не з'ясувавши її місця в системі світосприйняття, соціально-політичної історії і в культурі свого часу» [Софонова 1982, с. 17]. До того ж, Софія Київська, де розміщувалася великокнязівська бібліотека, є пам'яткою містобудування та архітектури, культової архітектури. Бібліотека Ярослава Мудрого є пам'яткою бібліотечної культури; пам'ятка духовності й культури, яка розміщувалася в пам'ятнику архітектури.

Звичайно, не всі бібліотеки минулого і сучасності слід відносити до категорії бібліотечних пам'яток, тому ми пропонуємо залучати до цього ряду лише ті, чий фонд становить непересічне культурне й духовне явище своєї епохи та залишається в цьому статусі в майбутньому (як, наприклад, національні бібліотеки світу типу Національної бібліотеки Франції, Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського й т. д.). Пам'ятки бібліотечної культури можуть бути зниклі або розпоршені, як Софійська книгозбірня, і такими, що діють.

Бібліотека Ярослава Мудрого належить, як ми вважаємо, до рухомих пам'яток. Як пам'ятка історії вона складалася з «унікальних рухомих пам'яток історії та культури» [Ковальчук 2005, с. 7], тобто рукописних книг, архівних документів, а також, можливо, нумізматики, художніх творів та ін.

«Книжні пам'ятки, – наголошувала Г. І. Ковальчук, – це своєрідна духовна скарбниця людства, його колективна пам'ять» [Ковальчук 2005, с. 7], що цілком стосується й бібліотек. Книжкове пам'яткознавство вона розуміє як «складову частину загального пам'яткознавства – спеціальне пам'яткознавство, змістом якого є проблема виявлення, вивчення, охорони, обліку та зберігання книжкових пам'яток у бібліотеках, музеях, архівах, уніфікація відповідного понятійного апарату, а також питання інформаційного розкриття фондів книжкових пам'яток, їх реєстрація в зведених базах даних державного та світового рівнів» [Ковальчук 2004, с. 1].

Трансформуючи визначення, запропоноване Г. Ковальчук [Ковальчук 2004, с. 1], і розширюючи кут дослідницького зору на книгозбірню, ми розглядаємо книгозбірню Ярослава Мудрого як об'єкт пам'яткознавства.

«Пам'яткознавство розглядає насамперед нерухомі пам'ятки історії та культури, залишаючи, – справедливо зауважувала Г. І. Ковальчук, – книжкові пам'ятки поза увагою» [Ковальчук 2004, с. 6]. Але залишаються поза увагою й бібліотеки як явища духовності та свідчення цілих цивілізаційних пластів. Г. Ковальчук розглядає книжкові пам'ятки «на одному рівні з іншими пам'ятками історії та культури» [Ковальчук 2004, с. 6]. Тим більше, є повне право розглядати бібліотеки в такому ракурсі, що є новим підходом в історичній науці.

Нагадаємо, за способом кодування вміщеної інформації рухомі пам'ятки поділяються на п'ять основних груп: речові, образотворчі, фонофондопам'ятки, пам'ятки місця. З огляду на цей поділ, продовжимо тезу Г. Ковальчук, яка аргументовано

зазначила, що «глибших класифікаційних поділів усередині груп у загальному пам'яткознавстві ще не зроблено, на даному етапі це є завданням окремих наук, які в загальному комплексі пам'яткознавства можна визначити як спеціальне чи галузеве пам'яткознавство, таким чином, книжкові пам'ятки має вивчати спеціальна дисципліна – книжкове пам'яткознавство» [Ковальчук 2005, с. 5], а стародавні бібліотеки, на зразок Олександрійської бібліотеки при Десятинній церкві, Бібліотеки Ярослава Мудрого та інші, з нашого погляду, які вводяться в науковий і культурний обіг у спосіб теоретичної реконструкції та модельного відтворення – історико-бібліотечне пам'яткознавство як спеціальна історична дисципліна, як галузеве пам'яткознавство (бібліотечне пам'яткознавство), що спрямоване на ґрунтовне вивчення минулого цивілізацій і народів крізь призму таких явищ цивілізаційного порядку, як бібліотеки.

При цьому необхідним є формування дисциплінарного образу історико-бібліотечного пам'яткознавства; розроблення теоретико-методологічної проблеми цього наукового напрямку; здійснення формування та виокремлення ознак організованості незалежності цієї галузі знань. І якщо в історичному бібліотекознавстві Г. Ковальчук виокремила напрям книжкового пам'яткознавства, то, на нашу думку, цілком логічно виокремити в цьому сегменті й інший напрям – бібліотечне пам'яткознавство, яке має вивчати історію бібліотечних пам'яток (у тому числі, зниклих, розפורшених) як явищ інтелектуальної думки, культури в контексті книжкових зібрань та архітектурних досягнень епохи; бібліотек, що потребують теоретичної реконструкції з огляду на їх значну роль у цивілізаційному процесі. Під таке визначення, наприклад, підпадають: бібліотеки Київської Русі – при Десятинній церкві, Бібліотека Ярослава Мудрого в Києві; бібліотеки козацької старшини; поміщицькі бібліотеки, бібліотеки навчальних закладів та ін. (наприклад, Київської духовної академії).

Розширення меж історичного пам'яткознавства як наукової дисципліни є закономірною тенденцією сучасної науки [Пушкарбов 1968, с. 24–32]. Пам'яткознавство – наука комплексна. І ми пропонуємо модель історичної реконструкції такого інтелектуального явища епохи Київської Русі, як Софійська бібліотека, яку розглядаємо як об'єкт пам'яткознавства.

Бібліотеки – це осередки пам'яткознавства. Право говорити про бібліотеку як історичну пам'ятку дає нам те, що в цьому утворенні містяться (містилися) книги як пам'ятки культури (цим займається новий науковий напрям – книжкове пам'яткознавство); бібліотеки розміщувалися в найкращих архітектурних спорудах (це – галузь історичного пам'яткознавства). «Тепер пам'ятки ніби фіксують наявність у нашого суспільства славної родословної, сприяють становленню історичної традиції» [Москвина 2002, с. 408].

Зважаючи на ідею книгознавчого анотування й систематизації книжних пам'яток [Книговедческое аннотирование и систематизация книжных памятников 1997], ми висуваємо ідею бібліотекознавчого анотування та систематизації книжних пам'яток України, де першими повинні бути книгозбірня Десятинної церкви та Бібліотека Ярослава Мудрого. Узагальненої інформації про книгозбірні цього ряду в нашій та інших країнах не існує.

«Ми є настільки багатою державою, що й досі не знаємо, – справедливо наголошувала Г. І. Ковальчук, – скільки, де і які саме книжкові пам'ятки зберігаються в наших бібліотеках, архівах, музеях» [Ковальчук 2004, с. 2]; [Ковальчук 2005, с. 6]. Ті ж самі зауваження стосуються і бібліотек, що належать до категорії історичних пам'яток. Концентрація інформації про них, оприлюднення, залучення до культурного й наукового обігу є актуальним завданням історичного бібліотекознавства та його наукового напрямку бібліотечного пам'яткознавства, який ми пропонуємо як новий в українській історичній на-

уці. Зникла, розпорошена, діюча бібліотека стала об'єктом реконструкції та наукового опису. Науково-реєстраційний опис дає змогу здійснити науковий облік пам'яток бібліотечно-інформаційної культури світу. Через те, що на сьогодні не існує наукового обліку бібліотечно-інформаційних пам'яток, колосальні масиви історико-культурної спадщини досі залишаються поза науковим і культурним обігом.

Ми пропонуємо виокремити бібліотечне пам'яткознавство як новітній напрям української історичної науки та новий напрям у галузі спеціальних історичних дисциплін і вводимо до наукового й культурного обігу таку дефініцію, як пам'ятка бібліотечної культури або, з огляду на сучасні тенденції та узагальнення, – пам'ятка бібліотечно-інформаційної культури.

Теоретична реконструкція ДРБ дасть можливість матеріалізувати не лише наукову ідею, але й відтворити фонд ДРБ. «Історична реконструкція є характерною особливістю будь-якого історичного дослідження, і це зумовлено самою природою історії як науки. Адже історичне дослідження полягає в тому, щоб відновити, відтворити деяку цілісність, в яку “укладаються” факти минулого, події та діяння особистості [Геворкян 1990, с. 5]. Однак для історичної реконструкції необхідні й деякі припущення, гіпотези [Лаптев 1970, с. 84], ідеї, що визначають виокремлення та побудову історичних цілісностей; ці припущення не завжди явно формулюються в історичному викладенні, належать до теоретичної рефлексії історіографа і до філософії історії» [Лаптев 1970, с. 84]. Один із випадків, – «коли образ певної історичної цілісності відтворюється на основі виділеної системи категорій, що характеризують її» [Лаптев 1970, с. 6]. При побудові теоретичної моделі реконструкції Бібліотеки Ярослава Мудрого ми теж характеризуємо поняття й форми дійсності епохи Київської Русі саме на час її зведення та функціонування.

Існує безліч форм культурно-історичної реконструкції, що

дають змогу розглядати їх з погляду структурної типологізації. Очевидно, об'єктом цієї реконструкції є феномен самої культури, що відтворюється залежно від дослідницької позиції.

У галузі загальної історії ми, досліджуючи ДРБ, досягаємо мети історичної реконструкції, оскільки на теоретичному рівні об'єктивно відтворюємо конкретний образ людського творіння, дій, розумової діяльності. Реконструкція стає можливою тоді, коли розгаданий задум твору мистецтва, літератури, науки [Лаптев 1970, с. 84]. У нашому випадку – нами відтворено задум, мету закладення та створення великокнязівської книгозбірні. Пам'ятка історії послідовно вивчалася й розглядалася в світі культури, а також у сфері ідей та уявлень своєї епохи.

ЛІТЕРАТУРА

Абрамов К. Методологические проблемы истории библиотечного дела [Текст]: лекция по курсу «История библиотечного дела в СССР» для студентов библиотечных факультетов / К. Абрамов, М-во культуры РСФСР, МГИК. – М., 1975.

Брайчевський М. Утвердження християнства [Текст] / М. Брайчевський. – К., 1989.

Бровкін А. Академік Олексій Онищенко – учений, організатор науки, культуролог, бібліотекознавець: до 70-річчя від дня народження [Текст] / А. Бровкін, Н. Солонська // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство: Міжвідом. зб. наук. пр. – Вип. 6. – К., 2003. – С. 189–207.

Вартазарян С. Рефлексивные механизмы реконструкции [Текст] / С. Вартазарян // Методологические проблемы историко-научных исследований. – М., 1982.

Вебер М. Избранное [Текст]: образ общества / М. Вебер. – М., 1994.

Виноградов В. Основные проблемы изучения образования и развития древнерусского литературного языка. [Текст] / В. Виноградов. – М., 1958.

Воскобойнікова-Гузєва О. Теоретико-методологічні питання дослідження розвитку сучасної бібліотеки [Текст] / О. Воскобойнікова-Гузєва // Тези Міжнар. наук.-практ. конф. «Розвиток бібліотечної науки, освіти, професії в умовах інформатизації суспільства» / М-во культури і туризму України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, Кафедра книгознавства і бібліотекознавства. – К., – С. 22–25.

Геворкян Г. Наука в контексте культуры [Текст] / Г. Геворкян // Метод исторической реконструкции в контакте культуры. – Ереван, 1990.

Гердер И.-Г. Идеи к философии истории человечества [Текст] / И.-Г. Гердер. – М., 1977.

Гуревич А. Теория формаций и реальность истории [Текст] / А. Гуревич // Культура и общество в средние века – раннее Новое время: методика и методология современных историко-антропологических и социокультурных исследований: Сб. аналит. и реферат. обзоров. – М., 1998. – С. 124–128.

Гуревич П. Человек и культура: основы культуроведения [Текст] / П. Гуревич. – М., 1998.

Данилевский И. Древняя Русь глазами современников и потомков (IX–XII вв.) [Текст]: курс лекций: учебное пособие для студентов вузов / И. Данилевский. – М., 1999.

Дворкина М. Периодизация – это отражение сущностных изменений [Текст] / М. Дворкина // Библиотекосведение. – 2000. – № 3.

Джаксон Т. К методике анализа русских известий исландских королевских саг [Текст] / Т. Джаксон // Методика изучения древнейших источников по истории народов СССР: Сб. ст. / АН СССР, Ин-т истории СССР; отв. ред. В. Т. Пашуто. – М., 1978.

Дмитриева Р. Введение [Текст] / Р. Дмитриева // Книжные центры Древней Руси XI–XVI вв.: разные аспекты исследования; АН СССР, Ин-т рус. лит. (Пушк. Дом); [отв. ред. Д. С. Лихачев]. – СПб., 1991.

Древнейшая русская печать X века [Текст] / В. Янин // Краткие сообщения о докладах и полевых исследованиях Ин-та истории материальной культуры АН СССР (КСИИМК). – 1955. – Вып. 57. – С. 145–151.

Дубровина Л. Историко-культурные фонды библиотек как объект междисциплинарных исследований: роль библиотек в развитии общества [Текст] / Л. Дубровина, М. Слободяник // Междунар. науч. конф.: Тез. докл. и сообщ. – К., 1989. – Вып. 1. – С. 33–35.

Дубровина Л. Кодикографічний опис рукописної книги як метод у науково-інформаційній репрезентації джерела [Текст] / Л. Дубровина // Спеціальні історичні дисципліни. – К., 2001. – С. 130–140.

Дубровина Л. Інформаційно-документальні описи писемних джерел: бібліографія, археографія, кодикографія [Текст] / Л. Дубровина // Бібл. вісн. – 1992. – № 1. – С. 125–132.

Дубровина Л. Кодикологія та кодикографія української рукописної книги [Текст] / Л. Дубровина, [відп. ред. О. Онищенко]; АН України, Ін-т рукописів ЦНБ ім. В. І. Вернадського, Ін-т укр. археографії. – К., 1992.

Запаско Я. Роль рукописної книги у тисячолітній історії книжкової справи в Україні [Текст] // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Вип. 3. – К., 2000.

Заремба С. Нариси з історії українського пам'яткознавства [Текст] / С. Заремба. – К., 2002.

Заремба С. Українське пам'яткознавство [Текст]: історія, теорія, сучасність / С. Заремба. – К., 1945.

Иконников С. Культурология в системе гуманитарных наук: междисциплинарные взаимосвязи [Текст] / С. Иконников // Гуманитарий. – СПб. – 1995. – № 1. – С. 20–28.

Іваненко Б. Державна програма – «Книжкова спадщина України: Створення бібліографічного реєстру та системи збереження та загальнодоступності» (ДКНТ, Напрям 7. 1. 1.) і її проект «Архівна та рукописна україніка» [Текст] / Б. Іваненко, О. Онищенко, П. Сохань // Національна архівна інформаційна система «Архівна і рукописна Україніка». – Вип. Інформація архівної справи в Україні: сучасний стан та перспективи: Зб. наук. пр. – К., 1996. – С. 5–11.

Кармин А. Основы культурологии: морфология культуры [Текст] / А. Кармин. – СПб., 1997.

Карташов Н. Общее библиотековедение [Текст]: Учеб.: в 2-х ч. / Н. Карташов, В. Скворцов. – М., 1996.

Київська Русь: культура, традиції [Текст] / М. Котляр // УІЖ. – 1982. – № 5.

Книговедческое аннотирование и систематизация книжных памятников: Метод. рекомендации [Текст] / Рос. гос. б-ка, Научно-исслед. отдел редких книг (Музей книги), [ред. Е. Яцунок, сост. Л. Бердников]. – М., 1997.

Ковальчук Г. Теорія та практика книжкового пам'яткознавства ХХ століття / Г. І. Ковальчук: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня д-ра іст. наук. 07.00.08 / НАНУ; НБУВ. – К., 2005.

Ковальчук Г. Створення Державного реєстру книжкових пам'яток України як складової частини Державного реєстру національного культурного надбання [Текст] / Г. Ковальчук // Бібл. вісн. – 2004. – № 2. – С. 124–135.

Круглова И. Основы культурологии [Текст]: Учеб. / И. Круглова. – СПб., 1995.

Кулешов С. Про значення поняття «документ» [Текст] / С. Кулешов // Бібл. вісн. – 1995. – № 1. – С. 3–6.

Культура и искусство средневекового города / [Текст]. – М., 1984.

Культурное наследие Древней Руси: истоки, становление, традиции [Текст]. – М., 1976.

- Культурология [Текст]. – Ростов-на-Дону, 1995.
- Лаптев П.* О роли гипотезы в историческом исследовании [Текст] / П. Лаптев // *Вопр. истории.* – 1970. – № 1. – С. 75–89.
- Левинас Э.* Философское определение культуры [Текст] / Э. Левинас. – Ч. 1. – М., 1988. – С. 20–35.
- Леонов В.* Библиоковедение как фундаментальная наука [Текст] / В. Леонов // *Наук. праці Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* – К., 1998. – С. 50–61.
- Лихачев Д.* Культура Киевской Руси при Ярославе Мудром [Текст] / Д. Лихачев // *Ист. журн.* – 1943. – № 7. – С. 28–35.
- Лэндри Ч.* Возрождение городов через культуру [Текст] / Ч. Лэндри, Л. Грин, Ф. Матарассо, Ф. Бьянчини. – СПб., 2000.
- Малеин А.* Исторический очерк развития библиографии и современное состояние ее на Западе и в СССР [Текст] / А. Малеин // *Библиографическое дело.* – М.; Л., 1927.
- Малюга Ю.* Культурология [Текст]: Учеб. пособие / Ю. Малюга. – М., 1998.
- Медушевская О., Румянцева М.* Методология истории [Текст] / М. Медушевская, М. Румянцева. – М., 1997.
- Межуев В.* История библиотечного дела в аспекте культурологии и историософии [Текст] / В. Межуев // *Библиоковедение.* – 1999. – №7/12. – С. 133–135.
- Молдован А.* «Слово о законе и благодати» Илариона [Текст] / А. Молдован. – К., 1984.
- Москвина И.* Переосмысление памятников истории и культуры как рационализация исторического опыта [Текст] / И. Москвина // *Рационализм и культура на пороге третьего тысячелетия : Материалы Трет. рос. филос. конгресса (16–20 сент.): в 3 т. – Т. 2.* – Ростов-на-Дону, 2002. – С. 134–142.
- Онищенко О.* Наукове освоєння тисячолітньої літописної та книжної спадщини (в НАН України та НБУВ) / О. Онищенко // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського.* – К., 2000. – Вип. 3. – С. 6–13.
- Перетц В.* Из лекций по методологии истории [Текст] / В. Перетц. – К., 1912.
- Перетц В.* Къ истории славяно-русскаго Пролога [Текст] / В. Перетц. – Пг., 1914.
- Пещак М.* 925 років визначній давньоруській пам'ятці – Збірнику Святослава 1076 року [Текст] / М. Пещак, Н. Солонська // *Бібл. вісн.* – 2001. – № 6. – С. 52–53.

- Полищук В.* Культурологія [Текст] / В. Полищук. – М, 1998.
- Попович М.* Нарис історії культури України [Текст] / М. Попович. – К., 1998.
- Пушкаръов М.* Методологія проблеми [Текст] / М. Пушкаръов // УЖ. – 1984. – № 4. – С. 38–49.
- Пушкаръов М.* Види письмових історичних джерел [Текст] / М. Пушкаръов // УЖ. – 1968. – № 9. – С. 24–32.
- Ричка В.* Ідея Києва – другого Єрусалима в політико-ідеологічних концепціях середньовічної Русі [Текст] / В. Ричка // Археологія. – 1998. – № 2. – С. 45–52.
- Розов Н.* Синодальный список сочинений Илариона – русского писателя XI в. [Текст] / Н. Розов // Slavia: Casopis pro slovanskou filologii. – 1963. – Рос. XXXII, Сель. 2.
- Роуз Дж.* Что такое культурологическое исследование научного знания / Дж. Роуз // Вопр. истории естествознания и техники [Текст]. – 1994. – № 4. – С. 23–48.
- Рукописна книга як об'єкт національного бібліографічного репертуару України в контексті поняття «писемна пам'ятка» та її автора [Текст] / Л. Дубровіна // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К, 1999. – Вип. 2. – С. 141–155.
- Рыбаков Б.* Из истории культуры Древней Руси [Текст]: исследования и заметки / Б. Рыбаков. – М, 1984.
- Санцевич М.* Допоняття про діалектичний взаємозв'язок джерелознавства й методики історичного дослідження [Текст] / М. Санцевич // Укр. іст. журн. – 1984. – № 2. – С. 48–55.
- Советская историография Киевской Руси [Текст] / составители В. Мавродин, М. Свердлов, А. Гадло [и др.]; редкол.: отв. ред. В. Мавродин [и др.]. – Л., 1978.
- Солонська Н.* Бібліотекарі Каллімах, Костянтин Філософ., Книжник Іларіон: освіта, вчителі та професійне кредо [Текст] / Н. Солонська // Вісн. Книжкової палати. – 2003. – № 2. – С. 38–44.
- Солонська Н.* Бібліотека Ярослава Мудрого як «поле документації» та як архів епохи Київської Русі [Текст] / Н. Солонська // Архіви України. – 2003. – № 1–3. – С. 107–129.
- Солонська Н.* Збірник Святослава 1073 року як джерело для вивчення та реконструкції фонду бібліотеки Ярослава Мудрого: до 930-річчя від часу створення [Текст] / Н. Солонська // Вісн. Книжкової Палати. – 2003. – № 7. – С. 37–40.
- Солонська Н.* Історія бібліотек України в контексті культурології (на

прикладі бібліотеки Ярослава Мудрого) [Текст] / Н. Солонська // Зб. наук. пр. Науково-дослідного ін-ту українознавства. – Том III. – К., 2004. – С. 237–246.

Солонська Н. Стародавні бібліотеки Київської Русі в контексті спеціальних історичних дисциплін [Текст] / Н. Солонська // Спеціальні історичні дисципліни : Питання теорії та методики: Зб. наук. пр.: до 10-річчя заснування відділу спеціальних історичних дисциплін Ін-ту історії України НАН України. – Ч. 2. – К., 2004. – С. 66–82.

Солонська Н. Теоретико-методологічні засади вивчення давньоруських бібліотек / Н. Солонська // Розвиток бібліотечної науки, освіти, професій в умовах інформатизації суспільства: тези Міжнар. науково-практ. конф. / М-во культури і туризму України, Київ. нац. ун-т культури і мистецтв, Ін-т культури, Кафедра книгознавства і бібліотекознавства. – К., 2007. – С. 39–41.

Софонова Л. Древнеславянские письменности и общеевропейский литературный процесс [Текст] / Л. Софонова: к проблеме литератур как системы // Барокко в системе славянских культурах. – М., 1982. – С. 35–45.

Теория и методика историографических и источниковедческих исследований [Текст]. – Днепропетровск, 1989.

Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність [Текст]: Зб. наук. пр. – Вип. 2. – Л., 1995. – С. 146–154.

Шахматов А. История русского летописания [Текст] / А. Шахматов. Т. 1. – Кн. 2. – СПб., 2003. Повесть временных лет и древнейшие русские летописные своды. Раннее русское летописание XI–XII вв. – СПб., 2003.

Янин В. Актовые печати Древней Руси X–XV вв. [Текст] / В. Янин. – Т. 1–2. Новгородские печати XIII–XV вв. – М., 1970.

Янин В. Денежно-весовые системы русского средневековья: домонг. период. [Текст] / В. Янин. – М., 1956.

Ястребицкая А. Средневековая культура и город в новой исторической науке [Текст] / А. Ястребицкая. – М., 1995.

В статье отображена современная тенденция в гуманитарной науке, где происходит дальнейшая междисциплинарная интеграция, наблюдается применение различных методологических подходов, которые дополняют и обогащают друг друга: интеграция специальных исторических дисциплин, их постепенная трансформация в замкнутую отрасль знаний. В нашем случае это историческое библиотековедение и его новое направление, которое предлагает автор статьи, – библиотечное памятниковедение.

Ключевые слова: библиотека, модель, реконструкция, методология, системный подход.